

לימוד מוסר מחיות עפ"י משנת רבי יהודה בן תימא

מבוא

לא בכדי נבחרה משנת רבי יהודה בן תימא לפתוח את ספר ההלכות היסודי - 'ארבעה טורים'. מסתבר שיש בה הוראות יסודיות עבור כל יהודי עובד ה', כיצד עליו לתעל את המרץ הגופני והנפשי שלו כל ימיו על פני האדמה. כשיצמד לאורה ויגשים אותה הלכה למעשה, יזכה ליישם את הכוונה העליונה, ולהגיע לשלמות רוחנית.

רבי יהודה בן תימא מעביר בתורתו מסר ברור: על היהודי להשתמש בכוחותיו החיוניים והתקיפים לקיום תורה ומצוות. הוא צריך להיות זריז ונחוש, החלטי ומלא חיים, בבואו לשרת את מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא. את המסר מעביר לנו התנא באמצעות משלים נאים על בעלי חיים, כשהוא מזכיר חיות נכבדות ומלאות הוד (שתיים מהן - האריה והנשר - נחשבות 'מלכים' בעולם החי) הידועות לכל לומד.

אלא שבצד המסר הגלוי והמרכזי, ישנם מסרים צדדיים חשובים, שניתן להפיקם לאחר עיון ראוי. כגון: עצם העובדה שאפשר (ורצוי) ללמוד מחיות דרך בעבודת ה' וכן, הלקחים שמופקים מהתבוננות בתכונות היחודיות שחכמינו ז"ל ייחסו לכל חיה בנפרד (מלבד הנקודות שרבי יהודה בן תימא מציין) ועוד. להלן יבוארו רבדים נוספים במשנתו של רבי יהודה בן תימא, מלבד הפשט הגלוי לעין כל. זאת על יסוד הגיגיהם של גדולי המוסר והחסידות.

לשון משנת רבי יהודה בן תימא, שבה הוא מורה לנו ללמוד מבעלי חיים דרכים בעבודת ה': "הוי עו כנמר וקל כנשר ורץ כעבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים" (אבות ה', כ), מעוררת בנו תמיחה מסוימת: וכי ראוי לו לאדם, בחיר הנבראים, לתכנן מהלכיו על פי חיות? והלא לכאורה מסתבר להיפך, שעליו ליצור חיץ מבדיל בינו לביניהם! ובפרט לאחר שיש בידו מקור חליפי כה נשגב ללמוד ממנו אורחות חיים, דהיינו התורה הקדושה שניתנה מידי ה' יתברך. למה לו, אפוא, לקנות דעת מבעלי חיים?

א. החובה ללמוד מכל דבר בעולם

כמענה לכך, רצוי להקדים באימרה של ה"בעל שם טוב" ("כתר שם טוב", הוצאת קה"ת הוספות סימן קכו): "כל דבר ודבר אשר האדם רואה או שומע - הוא הוראת הנהגה בעבודת השם, וזהו ענין העבודה, להבין ולהשכיל מכל - דרך בעבודת השם".

זאת אומרת, עצם העובדה שיהודי נחשף למחזה מסוים, היא גופא הוכחה שרוצים ללמוד דבר מה מלמעלה. ולענייננו - כשמסתכלים על חיות ומבחינים אצלם תכונות חיוביות כלשהן, מיד מוטל חיוב להמיר את ההבחנה לענייני יהדות.

"תורה" זו מבוססת על הכלל המפורסם, שכל דבר שמתרחש - מקורו ב"השגחה פרטית" עליונה. השם יתברך מחולל את "כל פרטי תנועות הנבראים למיניהם" ו"תנועה פרטית של נברא יש לה יחס כללי לכללות כוונת הבריאה" ואפילו "תנועת עשב" (לוח "היום יום" כ"ח חשון). הואיל וכך, ברור שההתקלות עם הדבר שנראה (או נשמע), לא באה במקרה חלילה, אלא יש לה מטרה אלוקית. לכן מי שיש לו עיניים חדות ו"שם לבו ודעתו על כל הנעשה עמו ומסביב לו, רואה הוא אלקות במוחש", ומעורר בקרבו רגשות תשובה (לוח "היום יום" ז' תשרי).

מסתבר לומר, שכל שכן וקל וחומר הוא כשמדובר על ראיית בעלי חיים. הן מפורש בתורה שכל מטרת בריאתם לא הייתה כי אם עבור האדם, וכלשון רש"י (בראשית ו', ז): "הכל נברא בשביל אדם, וכיון שהוא כלה מה לורך באלוהו". וכן אמרו חכמינו ז"ל (קידושין פב, ע"א): "ראית מימך חיה ועוף שיש להם אומנות... והלא לא נבראו אלא לשמשני". ממילא ברור, שפגישה עם חיה לא נועדה כי אם עבור היהודי, ולכן עליו להפיק מהמפגש לקחים לתועלתו. וכמובא ב"תיקוני זהר", שאם נזדמן לו לאדם לראות תנועות עורב, מותר לו להסתכל בהן כדי שישוב בתשובה על עוונותיו (ראה "תיקוני זהר" קכד, ב).

בכוונה תחילה הכניס, איפוא, רבי יהודה בן תימא משלי חיות במשנתו: הוא רצה להורות לנו שמכל דבר בעולם יש להפיק לקח לעבודת ה'. על היהודי לדעת, שתכונות החיות וסגולותיהן נתגלו לו לצורך ולמטרה. מעתה, כשיראה נמר, לא יחשוב רק על הסכנה שבו, ועל כך שהוא "מועד לעולם" (בבא קמא טו, ע"ב), אלא גם על התועלת הרוחנית שטמונה בבעל החיים עבור האדם.

ב. לימוד באופן של "קל וחומר"

כאמור, הטעם הנ"ל הוא כללי, ונוגע לכל העצמים שבעולם. מלבדו, קיימים הסברים אחרים הקשורים במיוחד ללימוד מבעלי חיים. חכמי המוסר מסבירים, שעל ידי ההסתכלות בתכונות החיות, יפנים היהודי את מעלותיהן ביתר שאת וביתר עוז. הוא יאמר לעצמו ש"אם יעשה להיפך, הוא גרוע ופחות מבעל חיים בלתי מדבר והולך על ארבע; שהרי נמצאים בהם דברים מעולים בענייני דרך ארץ, מה שאינם נמצאים בו" (ספר "שבט מוסר" פרק כ"ב). יש לציין כי רעיון זה - מקורו במדרש ("ספרי" דברים, פיסקא שו על דברים ל"ב, א). בשם רבי שמעון בן אלעזר מובא (על הפסוק במשלי ו', ו: "לך אל גמלה עצל ראה דרכיה וחכם"): "עלוב היה אדם זה שצריך ללמוד מן הנמלה, אילו למד ועשה עלוב היה, אלא שצריך ללמוד מדרכיה ולא למד".

ואכן, פסוקים בסגנון דומה מצינו לרוב כבר בתנ"ך. לדוגמה הנביא ישעיהו מוכיח את העם (ישעיה א', ג): "ידע שור קונו וחמור אבוס בעליו, ישראל לא ידע" וגו'. וכן הנביא ירמיהו זועק (ירמיה ח', ז): "גם חסידה בשמים ידעה מועדיה... ועמי לא ידעו את משפט ה'". זאת אומרת, העם צריך להתבייש בכך שהוא נחות מהחיות.

מוסיף המדרש, שלכתחילה לא היה צורך בחיקויין של חיות ובהמות. אילו זכו ישראל לאחוז במדרגה גבוהה, היה אפשר לצוותם ישירות על מידות טובות ודרך ארץ. או לכל הפחות, היה אפשר להפנות אותם לנבראים נעלים יותר כגון לנביאים, לשמים ולארץ. משקלקלו, "העיד בהם את הבהמה וחיה ועופות דגים ונמלה".

ג. להכין את האנושות להתעלות

בטרם יוצג הסבר אחר לשאלת הלימוד מחיות, יש לדעת, שדברי רבי יהודה בן תימא מזכירים מיניה וביה את תורתו של רבי יוחנן: "אילמלא לא ניתנה תורה היינו למידין צניעות מחתול, וגזל מנמלה, ועריות מיונה" (עירובין ק, ע"ב). ההבדל בין שני המקורות הוא, שבעוד הראשון דן בתכונות טבעיות כגון זריזות, האחרון עוסק בזהירות מעבירות. וברור, שגם על רבי יוחנן אפשר להקשות: מאחר שסוף סוף התורה כן ניתנה, לשם מה להודיע שגם לחיות יש עדינות ויושר?

מבואר על כך, שהעולם כולו קיבל שורה של מידות טובות, על מנת שבני האדם יוכלו להתעלות עוד יותר, ולהוות 'חוד חנית' במסגרת הבריאה הכללית¹. כלומר, לאחר שיראו את התכונות שהחיות מצויינות בהן, הם יבינו שעליהם לעשות צעד נוסף הלאה, וישתדלו להזדכך עוד. הדבר ייקל עליהם, מכיוון שלא רק הם יהיו צנועים וישרים, אלא גם שאר הנבראים אשר רוח באפם. אילו רק בני האדם היו שייכים למידות טובות, היה קשה לתבוע מהם התמדה.

בכך מבואר מאמר המדרש הבא (י"ספרי" דברים פ"סקא מג ד"ה ואבדתם מהרה): "ואבדתם מהרה, מיד אני מגלה אתכם ואיני נותן לכם ארכה. אם תאמרו, אנשי מבול ניתן להם ארכה מאה ועשרים שנה? אנשי מבול לא היה להם ממי שילמדו, אתם, יש לכם ממי שתלמדו". לכאורה, לא ברור: הלא גם לדור המבול היה ממי ללמוד - מחיות ומבהמות! אלא, עד המבול, בעלי החיים התנהגו לא כראוי. הם שימשו דוגמה רעה עד מאוד! וכדברי רש"י (בראשית ו', יב), "כי כשחית כל צער - אפילו צהמה חיב ועוף נזקקין לשאיין מיינ". לפיכך, באמת לא היה לאותם דורות ממי ללמוד, ובצדק הגיעה להם ארכה לעשות תשובה. ונמצאנו אפוא למדים, שישירותם של בעלי חיים היא גורם שמסייע לישירותם של הבריות.

ד. לימוד מיוחד עבור העם היהודי

יתירה מזאת, גם העם היהודי הוזדקק לקניית מידות טובות מבהמות, כדי להתכונן כראוי למתן תורה. כך מבארים את טענתו של משה רבנו לפרעה: "וגם מקננו ילך עמנו... כי ממנו נקח לעבוד את ה' אלקינו, ואנחנו לא נדע מה נעבוד את ה' עד בואנו שמה" (שמות י', כו). זאת אומרת: עד בואנו שמה לקבל את התורה, אין לנו מקור אחר ללימוד מידות טובות כי אם מבהמותינו. לפיכך אנו נאלצים לקחת את מקננו עימנו... ("מענינה של תורה" על שמות, עמוד נב, בשם "ארץ חמדה").

ה. לימוד מחיות בתנ"ך

ואמנם, כבר בתנ"ך מצינו מספר דוגמות, שבהן למדו בני האדם מידות טובות מחיות ומבהמות. ומקרא מפורש דיבר הכתוב (איוב ל"ה, יא): "מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמו". וכפירוש רש"י (עירובין ק, ע"ב): "מלפנו - מלמדנו; מבהמות ארץ - שנתן צהם חכמה לבורות לנו".

1. ראה "תורת חיים" - פירוש על מסכתות השי"ס - על עירובין שם.

על הצדיקים בספר זניאל שמסרו נפשם על קידוש השם, שואלים חכמינו ז"ל (פסחים נג, ע"ב): "מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו [עצמן] על קדושת השם לכבשן האש?" ומשיבים - "נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם כתוב בהם ובאו [ועלו] בביתך [וגוי] ובתנוריד ובמשארותיך... אנו שמצווין על קדושת השם - על אחת כמה וכמה". כלומר, מהעובדה שהצפרדעים הסכימו להישרף באש התנורים על מנת לקיים את רצון השם יתברך, הסיקו הצדיקים שגם עליהם מוטל לעשות כן.

אף פינחס הקנאי, שהשיב את חמת ה' בהכותו את זמרי, למד זאת מ...סוס (שמות רבה, ל"ג, ה). על הפסוק: "סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה" (משלי כ"א, לא), מובא במדרש: "דרש פנחס בעצמו, ומה אם הסוס שהוא נותן נפשו ליום מלחמה אפילו הוא מת, נותן נפשו על בעליו, אני על קדושת שמו של הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה".

עד כאן בצדיקים בודדים. ואולם לאמיתו של דבר, אפילו עם ישראל כולו היה אמור ליטול לקח רוחני מבהמה כדברי המדרש (תנחומא פרשת מסעי סימן ח): "אמר להם הקב"ה לישראל לימדו מפרו של אליהו". הכוונה היא לפרו של אליהו הנביא, אשר הועלה על המזבח בידי נביאי הבעל (מלכים א', יח). בנוגע אליו מובא, שהנכרים לא הצליחו להזיזו ממקומו כי סירב לעלות לעולה על ידי ערלים טמאים עובדי אלילים. לבסוף, פנה אליו אליהו בעצמו, ואמר לו: "שכשם ששמו של הקדוש ברוך הוא מתקדש על זה שעמי, כך מתקדש עליך". והלך הצדיק ומסרו בידם. מפה נקראים ישראל לקדש אף הם שם שמיים, ולכבוש את הארץ מידי הגויים.

ועוד לקח חשוב מצוי במדרש שם - שמירה על כשרות המזון והתרחקות מאלילים. הפעם החיה שנוכרת היא העורבים שהיו מכלכלים את אליהו, שנאמר: "והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבוקר ולחם ובשר בערב" (מלכים א' י"ז, ו). חכמינו ז"ל מבארים, שהעורבים הביאו לו אוכל משולחנו של יהושפט, משום שלא היו רוצים להיכנס לביתו של אחאב ולהוציא משלחנו; זאת מפני שהיה ביתו של אחאב מלא בעבודת גלולים. ומסיים המדרש: "אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל - למדו מן הפר ומן העורבים ואל תפנו אל האלילים להסתכל בהם".

ו. לקחים מכל אחת מהחיות שבמשנה

עתה בכל אחת מהחיות שנוכרות במשנה - הנמר, הנשר, הצבי והאריה. לא נזכיר את כל הופעותיהן של החיות במקורות, אלא נתרכז רק בלקחים החינוכיים שחז"ל הפיקו מכל אחת מהן.

1. הנמר כמודל

עזותו נחשבת פחיתות המעלה

הלקח המרכזי שנלמד מהנמר הוא: "שלא להתבייש מפני בני אדם המלעיגים" (אורח חיים אדמוה"י מהדורא בתרא סי' א ס"א). על היהודי להתגאות בשמירת מצוותיו של הקדוש ברוך הוא, ולא לחשוש מבדיחות עוקצניות של קנתרנים. וכלשון "בעל הטורים" (טור אורח חיים סימן א): "פעמים אדם חפץ לעשות מצוה ונמנע מלעשותה מפני בני אדם שמלעיגין עליו, ועל כן הזהיר שתעז פניך כנגד המלעיגין ואל תמנע מלעשות המצוה".

אמנם לאמיתו של דבר, עזותו של הנמר אינה נראית ממבט ראשון כתכונה טובה כל עיקר. עזות נחשבת באופן כללי כמידה מגונה, וכלשון רבי יהודה בן תימא בעצמו (בהמשך משנתו): "עו פנים לגיהנום ובושת פנים לגן עדן". בפרט כשמדובר בנמר מתעצמים הדברים, שכן המקרא משתמש בתכונתו זו לתיאור בגידה וחוסר צניעות: על הפסוק "כרוב אדון ואמר ולא יכלו להגיד בית אבותם" (נחמיה ז', סא), דורשים חז"ל: "אמר אדון, אני אמרתי יהיו ישראל לפני חשובים ככרוב, והם שמו עצמם כנמר" (קידושין ע, ע"א). ומפרש רש"י שם, שנמר הוא דוגמה לחיה "שאינה מקפדת בזוג מצירתה".

אף הנביא ירמיהו מזכיר את שם הנמר בהקשר של הפכפכות והתחלפות המוגז. הוא אומר: "שאנן מואב מנעוריו... על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר" (ירמיהו מ"ח, יא). מפרש רש"י: "לא נמר - לא נחלף". כלומר, המילה נמר מזכירה 'המרה'. במדרש מוזכר הנמר כמשל למלכות יוון, שכן מלכות זו הייתה מנומרת בגיירותיה" (ויקרא רבה, י"ג, ה). זאת אומרת, משנה אותן תדיר, היום כך ומחר אחרת.

יתירה מזו; ישנו מקור אחר שבו הנביא ירמיהו רואה בנמר סמל לעקביות דווקא, אולם שם הכוונה לשמירה עיקשת של... מידות רעות. הנביא שואל בצורת תמיחה: "היהפוך כושי עורו ונמר חברברתיו! גם אתם תוכלו להיטיב למודי הרע" (ירמיהו י"ג, כג). כלומר (כפירוש רד"ק), כשם שהחברבורות הוא דבר טבעי בנמר, "כן הרשע לא יוכל לסור מכס כאילו הוא טבעי בכס".

תיעולה של העזות לקדושה

לאור הנ"ל עולה, שיהודי צריך לדקדק היטב בבואו ללמוד מנמר. עליו להבחין בין עזות של קדושה לבין זו של סטרא אחרא, ולהישמר מלחצות את הגבול הדק שמפריד ביניהם. כך מדגיש בעל "שלחן ערוך" הרב, בפוסקו (אורח חיים מהדורא קמא סי' א ס"ג): "ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת

[הבורא] יתברך, ומכל מקום לא יענה דברי עזות כנגד המלעיגים שלא יקנה קנין בנפשו להיות עז פנים אפילו שלא במקום עבודתו יתברך".

אף רבי יצחק ערמה מעלה נקודה זו, כשהוא מזכיר את גודל השפלות של עזות מצח (ספר "עקידת יצחק", שער עב). הוא מציין שדוד המלך הוציא להורג את בן הגר העמלקי, מפני שהתפאר בחוצפה שהמית את שאול (ראה שמואל ב', א'). לולא חוצפתו - היה נשאר בחיים, שכן "אין אדם משים עצמו רשע", ולפיכך אין להורגו על פי עדות עצמו (סנהדרין עו, ע"א). רבי יצחק מדגיש, שאם משתמשים בעזות לשם שמיים, אזי הן "עצם המעלות ועיקרן". הוא מוכיח זאת מהשיח שבין דוד למיכל בת שאול, כשראתה אותו מפזז ומכרכר לפני ה' (ראה שמואל ב', ו'). דוד הודיע שם, שמכיוון שהוא רוקד לפני כל הציבור לשם שמים, הדבר הוא טוב ונכון.

התגברות גם במצבי מחסור

לקח נוסף שנלמד מהנמר קשור דווקא בנחיתותו. מסתבר שהוא איננו חזק במיוחד, אך חוצפתו עומדת לו להתנפל גם על חיות עדיפות ממנו בכוחן. כך אומר רבי עובדיה מברטנורא (אבות ה', כ) שמוסיף לקח רוחני: "לפי שהוא ממזר הוא עז פנים אף על פי שאין בו גבורה כל כך. אף אתה הוי עז ולא תתבייש לשאול מרבך מה שלא הבנת כאותה ששינינו לא הביישן למד" (אבות ב', ה). כלומר, למרות שהתלמיד עשוי להצטייר כטיפש, מכל מקום עליו להעזי פנים ולתבוע מרבו ביאור מספק.

בדומה למצוקתו של התלמיד שחסרה לו הבנה מספקת בתלמודו, תיתכן כמובן גם מצוקה גשמית של מי שחסרים לו מזונות. בנוגע אליו מובא, שעליו "לעשות שבתו חול ולא להזדקק לבריות", ומייד בסמוך מזכרת משנת רבי יהודה בן תימא (פסחים קיב, ע"א). מה הקשר בין שני העניינים? מבאר המהרש"א שיש פה הוראה להתגבר בעבודת ה' חרף המחסור. וכלשונו: "לשון הוי עז נופל גם גם כשאין לו העזו והכח בדבר מה, יתחזק עצמו יותר מהיכולת בידו, והיינו לגבי מונע דעניות". בדומה לו צועד גם "בעל הטורים", אלא שהוא מקשר את המשנה ישירות לנושא השבת; לאמר: אף על פי שאדם שהשעה דחוקה לו ביותר רשאי לעשות שבתותיו חול, בכל זאת "צריך אדם לזרז עצמו כנמר וכנשר לכבד שבתות ביותר" (טור אורח חיים סימן רמב).

2. הנשר כמודל

יכולתו להגביה אל על

תכונתו המרכזית של הנשר היא יכולתו להמריא למרומים. כה גבוה הוא מצליח להגיע, עד שאין עוף אחר יכול להשיגו. וכדברי ראב"ע (אבן עזרא על איוב ל"ט, כז): "יגביה נשר - אין עוף שיגבה יותר ממנו". עובדה זו גורמת שעינו של אדם אינה מסוגלת להבחין בו בכלל, והמשמעות הרוחנית היא - התעלמות מפיתויי העולם. וכלשון "בעל הטורים" (טור אורח חיים סימן א): "קל כנשר כנגד ראות העין. ודימה אותו לנשר כי כאשר הנשר שט באויר כך הוא ראות העין, לומר שתעצים עיניך מראות ברע". "בעל הטורים" מוסיף ומבאר, שעל ידי עצמת העין לא יהיו כלל עבירות, מכיוון שהלב לא ידע מה לחמוד...

יתירה מזו: הנשר מצליח לטוס לגבהים כאלה, עד שהוא נמצא כביכול למעלה מה'מזלות' שבשמיים (כלומר הכוכבים). הלקח מפה הוא, שהאדם צריך להתמודד לפעמים גם נגד "מזלו הרע שבשמיים", המפריע לו לקיים מצוות (מהרש"א על פסחים ק"ב, ע"א). ומעניין לציין, שבדרך כלל הביטוי 'קלי מצביע על שפלות דווקא, וכביטוי המפורסם: "קל שבקלים"². אף הביטוי 'נקלה' והיפוכו - 'ינכבד' - גוזרים מאותו שורש. אלא שזוהי בדיוק דרישתו של רבי יהודה בן תימא, שהאדם ידע להפוך ענייני פחיתות למעלות (ספר "עקידת יצחק" - שער עב).

אלא שלא רק בריחה מעבירות מסמל הנשר. המהר"ל מפראג קובע, שקלות הנשר היא הכנה מוכרחת לקיום מצוות ("דרך חיים" ה', כ). על האדם לקום ממקומו ופשוט להתחיל להזיז את אבריו על מנת לבצע את הפעולה הרצויה. זאת בדומה ל"סגולת הנשר שאין טבעו מכביד עליו". לצד הזריזות הגופנית, צריכה להיות גם עליזות נפשית, שכן "בעשות האדם הדבר בוזיזות ובשמחה - יתוסף בו רוח חדשה ורוח חיים רוחני באופן שיהיה קל כנשר" ("ראשית חכמה", שער האהבה, פרק אחד עשר). לכן הוא חייב להסיר מלבו רוח עצלות ועצבות, שכן כוחות אלו מכבידים על איבריו, באופן שלא יהיה בו כוח לקום ממקומו. בפרט שייכת מידת הזריזות לימי הנעורים, ולכן זהו הזמן הראוי לתרגל אותה ("בינה לעיתים" חלק ב, דרוש ג לאלול). כשהאדם יהיה קל כנשר בילדותו, הוא ימשיך בכך בזקנותו, מכיוון שהורגל בה, על דרך שנאמר: "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה" (משלי כ"ב, ו).

2. ראה "ספר התניא" פרק ב'.

קלות הנשר מסמלת גם ביטחון בה' יתברך³. האדם צריך לתכנן היטב את מעשה המצוה שמוטלת עליו, ולחשוב מחשבות היאך יבצענה. גם כשאין לו כוח מספיק לדבר, הוא צריך לסמוך על ה' שיעזור לו, ככתוב (תהלים ל"ז, ה): "גול על ה' דרכך ובטח עליו והוא יעשה". אם יתמלא במידת הביטחון כדבעי, מובטח לו שתחושתו תשתפר ותהיה יקלילה כנשרי.

עולה ויורד חליפות

יש המדגישים, ששהייתו של הנשר באוויר איננה נצחית (ספר "עבודת ישראל", פרקי אבות פרק חמישי). לפעמים הוא גם צולל לאדמה, וגומע מרחקים גדולים כדי להגיע אליה. הלקח מפה הוא, שכך צריך להתנהג גם צדיק. למרות העובדה שהוא מונח יבעולם רוחני משלו, ומצוי במרחק אדיר מבני אדם רגילים, מכל מקום הוא חייב לרדת לרמתם השפלה על מנת להשפיע עליהם אור של קדושה. עליו "לירד ולהשפיל עצמו לצורך העולם שישפיע ויוריד להם כל השפעות קדושות מה שיראה שצריך להם... כמו שהנשר אף שהוא פורח למעלה עד תחת השמים, אף על פי כן מוריד עצמו למטה למקום מושבו".

אף בתורת החסידות יש התייחסות לנקודה זו ("תורת חיים" לאדמו"ר האמצעי בראשית ה', ב). תחילה מובא, שבנוגע לנשר מצויים שני מקורות הפכיים במקצת: מצד אחד כתוב "ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי" (שמות י"ט, ד), שעל זה מפרש רש"י - "כנשר הזה הזכר אינו מתירא לאל מן האדם, שמה יזרוק בו חץ, לפי שאין עוף אחר פורח על גביו". במקום אחד כתוב: "כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף" (דברים ל"ב, יא), שעל זה מפרש רש"י - "נשר הזה רחמני על בניו ואינו נכנס לקנו פתאום עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו צכנפיו... כדי שיטורו בניו, ויהא צהם כח לקבלו". ההבדל שבין שני המקורות הוא: במקור הראשון, מודגש כיצד ה' יתברך (שנמשל לנשר) נוטל את בני ישראל "למעלה מעלה בגובה השמים ביותר ושם משכנו דוקא". במקור השני, לעומת זאת, מודגש איך ה' "עושה קנו למטה דוקא ועל גוזליו ירחף, שמשפיל כנפיו למטה להגין על גוזליו". לכאורה, דבר זה הוא היפך העליון!

מבטא את עניין הרחמים

ההדגש הוא, שהנשר נחשב כחיה רחמנית, ולפיכך הוא עושה עבור גוזליו את כל מה שמתבקש עבורם: לפעמים לנסוק השמימה ולפעמים לרדת למטה. זוהי עניינה של בחינת הרחמים שהיא איננה מוגבלת כלל, "נחלה בלי מצרים". מקובל

3. ראה פירוש היעב"ץ לאבות ה', כג.

להשוות אותה לבריח התיכון שבמשכן, אשר הבריח מהקצה האחד ועד הקצה השני. אין דרגה בעולמות העליונים שאיננה כלולה מרחמים, והדבר בא לידי ביטוי, לדוגמא, בפני החיות שבמרכבת יחזקאל: לגבי כולן נאמר "ופני נשר לארבעתן" (יחזקאל א', י), למרות שהיו לכל אחת מהן גם פנים יחודיות (פני אדם, פני אריה, פני שור ופני נשר).

מטעם זה מובא במדרש, ש"לעתיד יעשה ה' כנפיים לצדיקים ככנפי נשרים ויהיו שטין על פני המים, שנאמר וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים" (ישעיהו מ', לא)⁴. מטרת הכנפיים היא להעלות את תורתם ועבודתם בזיכוך העולם, ואין כמו בחינת הרחמים על מנת לבצע העלאה זו. הלקח מכל האמור הוא מעלת התשובה. הואיל ומידת הרחמים כלולה משני דברים - העלאה והמשכה - נמצא שככל שבעל התשובה יזעק יותר על עוצם ריחוקו מה', כן יומשכו עליו רחמים עליונים יותר.

לקח נוסף הוא האופן שבו אפשר להעלות את התפילה לדרגה של "בכל מאודך" ("ליקוטי תורה" שיר השירים מ"ט, ב). היהודי צריך לעורר בנפשו את מידת הרחמים, ולחמול על הניצוץ האלוקי שמצוי בקרבו, כלוא בגוף חומרי בשר ודם. וכלשון "בעל התניא" ("איגרת התשובה" ז'): "לעורר רחמים העליונים ממקור הרחמים על נשמתו ונפשו האלקית שנפלה מאיגרא רמא (מגבעה גבוהה) חיי החיים ברוך הוא לבירא עמיקתא (לבור עמוק) הן היכלות הטומאה והסטרא אחרא". באמצעות כנפי הנשרים הללו - המרמזים על רחמים כנ"ל - יתקיים העניין של "ואביא אתכם אלי" כלומר למהותו ולעצמותו של ה' יתברך.

3. הצבי כמודל

מהירותו של הצבי, תנועותיו ובשרו

עיקר מעלתו של הצבי מתבטאת במהירותו, כשהלקח הוא "כנגד הרגלים שרגליך לטוב ירוצו" (טור אורח חיים סימן א). לפעמים הריצה מיועדת "נגד הרשעים לרוץ מפניהם במקום שאפשר לקיים מצוות ה', כמו שעשו שלופי השמד בדור הגזירות" (מהרש"א על פסחים קיב, ע"א). בחסידות מבואר, שיש כאן רמז לעניין הניסים. כשמתרחש נס, זהו משום שהאור האלוקי ירד לעולם "בדרך דילוג גדול שלא בהדרגה כלל" ("תורה אור", מגילת אסתר, קטז, ג). כלומר, ההנהגה האלוקית לא התחשבה בגדרי הטבע הרגילים, אלא התרוממה מעליהם כמו צבי שקופץ. אמנם נכון שתכונת הצבי היא ריצה דווקא - ולא דילוג - אולם מודגש שאין הבדל עקרוני בין שתי התכונות, "כי הדילוג והמרוצה כוח אחד הוא".

4. מקור המדרש הוא (בשינוי לשון) בהקדמת הזוהר, דף יב עמוד ב.

במקביל, יש בדלוגי הצבי רמו לעבודת בעלי התשובה: כשם שהצבי מדלג ומקפץ על ההרים והגבעות ולא הולך בצורה מסודרת, כך בעל התשובה מגביה עצמו במעשה טוב אחד עד רום כל המעלות! הוא מצליח להתקדם במהירות רבה בהרבה מאלו שמקיימים מצוות באופן מסודר ומדוד, וכמו שנאמר (ברכות לד, ע"ב): "מקום שבעלי תשובה עומדין - צדיקים גמורים אינם עומדין".

תנועותיו של הצבי ובשרו מהווים אף הם בסיס ללימוד לקחים רוחניים. נאמר בגמרא (כתובות קיב, ע"א): "מה צבי זה קל מכל החיות, אף ארץ ישראל קלה מכל הארצות לבשל את פירותיה". עניין זה, שעיקרו נתון גשמי, מוסבר על ידי המהר"ל בצורה רעיונית (חדושי אגדות חלק ראשון עמוד קסז, מסכת כתובות): הדבר בא להורותנו שארץ ישראל מסוגלת ללימוד תורה יותר מכל מקום אחר. פשוט, ההספק של תלמידי החכמים שבתוכה מרובה, כי מפני קדושתה וזכותה היא איננה מצויה תחת מגבלות הזמן. זהו הפירוש של "ממהרת לבשל פירותיה", והדבר הוא על דרך הפתגם הידוע "האויר של ארץ ישראל מחכים" (בבא בתרא קנח, ע"ב).

בדרך זו מפרש המהר"ל את המשך הקטע הנ"ל מהגמרא, בו שואלים: "האם (נאמר) מה צבי זה קל ואין בשרו שמן, אף ארץ ישראל קלה לבשל ואין פירותיה שמנים? תלמוד לומר: זבת חלב ודבש, שמנים מחלב ומתוקים מדבש". פירוש: יכולנו לחשוב, שמכיוון שעיקר הארץ היא קדושה ורוחניות, לפיכך אין בה ישמין כפשוטו. על זה משיבים שלמרות עליונותה וזכותה, עם כל זה פירותיה שמנים ודשנים.

גמישות עורו

אחד מכינויה של ארץ הקודש הוא 'ארץ הצבי', ככתוב (ירמיהו ג', יט): "זאתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גויים". בפשטות, המילה 'צבי' מתפרשת כדבר יקר, שהכל חפצים בו וחומדים אותו⁵. אלא שחכמינו ז"ל הוסיפו בנידון רעיון נפלא (גיטין נז, ע"א): "מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו, אף ארץ ישראל, בזמן שיושבין עליה מתרווחת, ובזמן שאין יושבין עליה מתכווצת". כלומר, נתונה הגיאוגרפיים של הארץ אינם קבועים, והם משתנים בהתאם למספר תושביה היהודיים. כשעם ישראל מצוי בה, גבולותיה גדלים במקביל.

בתורת החסידות מובא על כך, שארץ ישראל היא סמל לתורה שבעל פה ("תורה אור" וארא נ"ז). כשם שהארץ יכולה להתרחב - כך גם התורה שבעל פה. זאת בניגוד לתורה שבכתב, אשר אי אפשר להוסיף בה מאומה חס ושלוש; "מדקדקין באותיותיה שלא יהיה חסר או יתיר... כל יעדוף ובל יחסור". מאידך

5. ראה רש"י ורד"ק ושאר פרשני המקרא.

בתורה שבעל פה אין הקפדה כזו, שכן העיקר בה היא ההשכלה. לכן "לפי רבוי ההשכלה - כך ירבו אותיותיה... כגון פירוש רש"י ותוספות ופוסקים הכל בכלל תורה שבעל פה ייחשב, ואפילו כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש". זהו הדמיון לצבי: כשם שגידול עורו הוא מחמת גידול בשרו, כך גם אותיות התורה (שבעל פה) מתפשטות מצד ריבוי ההשכלה. נמצא אפוא, שתלמיד חכם רשאי להגות ביאורים וחיידושים, ואז יתווספו הם עצמם לגוף התורה הנלמדת.

עוד עניין בעורו של הצבי - לאחר מותו מצטמק עורו ביותר, עד שכלל לא מובן כיצד הכיל לפני כן את נפח הגוף. על כך דורשים חכמינו ז"ל, שכשם ש"צבי זה אין עורו מחזיק בשרו, אף ארץ ישראל אינה מחזקת פירותיה" (כתובות ק"ב, ע"א). זאת אומרת, היא עושה פירות כה מרובים עד שאין מקום לאכסנם. אמנם חשוב לדעת, שמופת כה נהדר, אינו בא סתם כך. המדרש מדגיש, שכל זה מתרחש רק "בשעה שישראל עושין את התורה" ("ילקוט שמעוני" פרשת שלח רמז תשמג).

מחזיר ראשו לאחור

בשעה שהוא רץ, מבצע הצבי תנועה יוצאת דופן - מפעם לפעם הוא מסובב את ראשו לאחור. כך מובא בזהר הקדוש ובוה הלשון ("זוהר" שמות פרשת שמות יד, ע"א): "אין היה בעולם עושה כמו הצבי או כעופר האילים בזמן שהוא בורח, הולך מעט מעט ומחזיר את ראשו למקום שיצא ממנו, ולעולם תמיד הוא מחזיר את ראשו לאחוריו". מטעם זה מבקשת כנסת ישראל מהקדוש ברוך הוא, "ברח דודי ודמה לך לצבי או לעופר האילים" (שיר השירים ח', יד). רצונה לבקש מה', שאף אם גרמו החטאים שהוא יאלץ 'לברוח' ממנה כביכול, מכל מקום יסיובב את ראשו וישמור על קשר מסוים עימה. על דרך שכתוב, "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם" (ויקרא כ"ו, מד).

משמעות הדבר ברורניות, כפי שמבואר בספר "אור התורה" (במדבר כרך ג פרשת בלק א', נב): "בשעה שבני ישראל מקיימים מצוה, הם גורמים לאור האלוקי להימשך ממקורו העליון ולהגיע לעולם הגשמי. ניצוץ קדוש זה 'בורח' כביכול ממקומו, אולם הוא איננו מתנתק חלילה! כל מציאותו בטילה ומבוטלת כלפי שורשו האלוקי, ובכך נשמר הקשר שבין העולם הזה לבין "מקום כבודו" של ה'. זאת בדומה לצבי, אשר כנוצר לעיל איננו שוכח להתבונן במקום שממנו יצא. ההוראה מפה ברורה - הצורך בביטול מוחלט של היישות הפרטית, על מנת שלא יופרד, חלילה, הניצוץ ממקורו.

ביאור נוסף ("תורה אור" מגילת אסתר צד, ע"ב): אצל האדם, הראש מכיל את המה, שמסמל חכמה ובינה. אחוריו של האדם מסמלים את ענייני החיצוניים, כלומר הגשמיות. כשמשווים את ה' לצבי אשר "מחזיר את ראשו לאחוריו", מבטאים בכך את האופן שבו הוא יתברך הכניס אלוקות בעולם החומרי שלנו. הדבר נעשה על ידי התורה הקדושה, וקישור רוב מצוותיה לעשיה גשמית. ובלשון החסידות: "המשיך ה' והלביש רצונו וחכמתו במקום אחוריו, שהם בחינת חיצוניות דהיינו בעניינים גשמיים, כמו בבהמות בסדר קדשים, ובמעוות בסדר נזיקין". ונמצא, אפוא, שעיקר אלוקותו מצויה בענייני העולם, ושדוקא מצוות מעשיות מסוגלות לגלות את עצמות ה' ומהותו; "ונגלה כבוד ה' למטה במקום החשך דוקא".

ישן כשעינו פתוחה

במדרש מובא, שבשעה שהצבי ישן, "עינו אחת פתוחה ועינו אחת קמוצה" ("שיר השירים" רבה ח', א). ומבואר, שיש כאן רמז להשגחה העליונה על עם ישראל: "בשעה שישראל עושין רצונו של הקדוש ברוך הוא - מביט אליהם בשתי עיניו... ובשעה שאין עושים רצון הקדוש ברוך הוא - מביט אליהם בעינו אחת". הזוהר הקדוש מוסיף, שלפיכך מבקשים בני ישראל "ברח דודי ודמה לך לצבי" (זוהר שמות, פרשת שמות יד, ע"א). הם אומרים להי שיהג כמו הצבי ולא יסיר מהם עיניו לחלוטין. זאת על דרך שנאמר: "הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל" (תהלים קכ"ד, א).

על פי תורת החסידות, משמעות הדבר ברוחניות היא שגם במקום של הסתר והעלם ניתן להבחין ביד ה' שבוחשת באירועים ("תורה אור" מגילת אסתר קטז, ג). ובלשון הידועה - ניסים שמלובשים בטבע. דוגמא בולטת לדבר היא נס פורים, אשר התרחש בלי מופתים על טבעיים, אבל בהחלט היה מכוון מלמעלה. הוא מכונה 'עין אחת פתוחה' שכן קשה קצת להבחין בו ללא התבוננות מעמיקה. וזהו הלקח המתבקש - על היהודי לעיין היטב באירועים הטבעיים שסובבים אותו, ולהשתדל למצוא בהם את עקבותיה של ההשגחה האלוקית.

4. האריה כמודל

גבורת האריה

עיקר הלקח שהאריה מלמדנו קשור לגבורתו - גיבור כאריי. אמנם מבואר, שהאריה איננו החיה החזקה היחידה שקיימת בטבע; ישנן חיות נוספות חזקות

ולדוגמה - הדב⁶. כך עולה מהגמרא שמתארת מסכת צרות שנוחתות על פלוני, ושמתגברות מהקל אל הכבד: "אדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו ארי וניצל ממנו, והיה מספר והולך מעשה ארי; פגע בו דב וניצל ממנו, הניח מעשה ארי וספר מעשה דב" (ברכות יג, ע"א)⁷. מדוע אפוא, אנו נקראים להתרשם מגבורת הארי דווקא? "כי טבע הארי אשר אין לו יראה משום בריה, כמו שכתוב 'מקולם לא יחת' וכי (ישעיהו ל"א, ד), כן לא יעלה על האדם מורא יצרו אף שהוא תקיף ממנו" (ט"ז על אורח חיים ס"א א סק"א).

אכן, המלחמה הכללית עם היצר היא הלימוד העיקרי שנלמד מהאריה, וכלשון הטור (אורח חיים סימן א): "ואמר גבור כארי כנגד הלב, כי הגבורה בעבודת הבורא יתברך היא בלב, ואמר שתחזיק לבך בעבודתו". אלא שיש פרט מיוחד שמודגש בשולחן ערוך (אורח חיים ס"א א ס"א): "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר". זאת אומרת, היהודי חייב לקום מהמיטה מיד כשמתעורר, וכן הוא צריך להשתדל שיפקח עיניו עוד לפני עלות השחר.

נקודה זו (האחרונה), מעוררת מעט תמיהה בקרב נושאי כליו של השולחן ערוך (ראה "לבושי שרד" שם): איך יכול אדם להתגבר כארי בשעה שהוא ישן ולהשתדל להפסיק את שנתו? הן הוא נטול הכרה באותה עת, וכיצד יתאמץ להתעורר?! ומתוצאים: אכן המאמץ מתחיל עוד לפני השינה; כבר בלילה צריך היהודי להתגבר כארי ולא לאכול מאכלים כבדים, וממילא לא תיפול עליו שינה ארוכה. נמצא אפוא, שהכנה לבוקר מוצלח ומנוצל מתחילה עוד בערב שלפני כן...

ובשולחן ערוך הרב פוסק (מהדורא קמא ס"א א ס"א): "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו יתברך שלכך נברא ולכך מחזיר לו נשמתו, ואף אם יסיתנו יצרו לאמר עדיין לא שבעת משנתך יתגבר עליו לקום שיהא הוא מעורר השחר". ואמנם, כך מצינו אצל דוד המלך עליו השלום. בגמרא מסופר, ש"עד חצות לילה היה מתנמנם כסוס. מכאן ואילך היה מתגבר כארי" (ברכות ג, ע"ב).

אופן חיפוש הטרף ע"י האריה

עוד מובא, שדרכו של האריה לחפש לו טרף מיד עם קומו. לפיכך נמשלו לו ישראל, שנאמר: "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא" (במדבר כ"ג, כד). ומפרש רש"י: "הן עם כלביא יקום וגו' - כשהן עומדים משנתם שחרית, הן מתגברין כלביא וכארי לחטוף את המלואת, ללבוש טלית לקרוח את שמע ולכניח תפילין".

6. ראה תוספות מסכת עבודה זרה ב, ע"ב ד"ה וארו חיור אחרי תנינא דמיא לדוב.
7. כך היא הנוסחה שבתוספות שבהערה הקודמת; אמנם בנוסח שבידינו כתוב 'אבי' במקום 'דב'.

ומוסיף, שכן הוא גם בלילה; כשם שהאריה אינו נרדם "עד שכוף לוכל ומחבל כל מזיק כבד לטרפו", כך איש ישראל קורא קריאת שמע על מיטתו, והי שומרו ממזיקים, נלחם מלחמתו ומפיל חללים.

על אופן טריפתו של האריה כתוב שהוא "על ידי גבורה" ("ליקוטי תורה" אמור לו, ב). מפה מסיקים, שבעבודת האדם צריך תוקף ועוצמה במלחמת היצר, על דרך שאמרו חכמינו ז"ל: "לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע" (ברכות ה, ע"א). ביתר פנימיות מבואר, ש"בירור הניצוצות" נעשה על ידי "גבורות וצמצומים לירד למטה ולטרוף הניצוצים מידי החיצונים". זאת אומרת:

בעולמנו מצויים אין ספור מצבים, שבהם ניתן לקרב את הנבראים כלפי הבורא יתברך, ולהעלותם מחומריותם המגושמת. הדבר נעשה דרך השתמשות בחפצי העולם לצורכי שמיים, שאז הם מהווים יתשמישי מצוה ומתקדשים. תהליך העלאה זה מכונה 'בירור הניצוצות', שכן מתגלה בעצם הגשמי חלקיק אור אלוקי, שהיה ספון בו קודם בהעלם. מעשה המצוה הוכיח בעליל את קיומו של אותו ניצוץ אלוקי, וממילא קישר את החפץ לקדוש ברוך הוא. כאמור, האופן לבצע את הפעולה כדבעי הוא על ידי גבורה דווקא; כלומר ליצור מגע עם ענייני העולם, על מנת לנצלם לקדושה. זאת בדוגמת האריה, אשר בולש סביבותיו כדי למצוא טרף, וכשמוצא מבוקשו - עט עליו ללא חיל ומורא.

רביצתו של האריה

בנוגע לרביצתו של האריה כתוב בתורה (בראשית מ"ט, ט): "כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימו". ביטוי זה נאמר על ידי יעקב אבינו, כשהוא מתכוון למלכות יהודה. במדרש מבואר (בראשית רבה, צ"ח, ז), שהמצב של יכרע רבץ מסמל את תקופת הגלות של יהודה, דהיינו מהמלך צדקיהו ועד ימי המשיח (וזאת משום שגם בתקופת בית שני חסרו במקדש מספר דברים חשובים, ולכן זה נקרא 'גלות'). ומבואר שיכרע שכבי מרמו על שינה, מלשון "וישכב וירדם" (יונה א', ה), "על משכבי בלילות" (שיר השירים ג', א), "ונפל למשכב" (שמות כ"א, יח); ושינה עניינה גלות, כנ"ל (מאמרי ה"צמח צדק" שנת ה'תר"ה ד"ה כרע שכב).

על כך שואל הרבי מליובאוויטש ("ליקוטי שיחות" חלק ב, עמוד 337): האם יש להסיק מפה שגם הנשמה נמצאת בגלות חלילה? התשובה היא שלילית לחלוטין! הן רביצתו של הארי אינה נעשית מחוסר כוח אלא מצמצום רצוני של כוחותיו. הוא עצמו מודד ומגביל את יכולתו, ומסתיר לפי שעה את תוקפו. כל מטרתו היא לשוב ולהתרומם אחר כך, בעזות יתירה ובעצמה מתגברת.

הלקח העולה מכאן הוא, שגם יד האומות אינה שליטה באופן אמיתי על ישראל. על כל יהודי לדעת, שהוא בבחינת ארי ולביא, ושישכיבתו בגלות היא זמנית וחיצונית. ה' יתברך הביאו למצב זה והוא גם יוציאו ממנו, וכנרמו במילים "מי יקימנו" - "מי" הוא הקדוש ברוך הוא וכנרמו בפסוק (תהלים י"ד, ז; נ"ג, ז) "מי יתן מציון ישועת ישראל". כה חזקה היא גבורת הארי - אפילו בעת ירביצתו - עד שבשולחן ערוך נפסק ש"חמשה מיני חיה מועדים מתחלת ברייתן להזיק, אפילו אם הם בני תרבות" ואחת מהן היא הארי (שולחן ערוך חושן משפט סי' שפט ס"ח). ממילא אין לגלות שום שליטה על נושא התורה והמצוות, וקיומן נמשך הלאה בהתלהבות ובשמחה.

צורתו של האריה

מבנה גופו של האריה מהווה אף הוא בסיס ללקח חינוכי. חכמינו ז"ל מעידים (מידות ד', ז) בנוגע לצורתו של בית המקדש, שהוא היה "צר מאחוריו ורחב מלפניו ודומה לארי, שנאמר (ישעיה כ"ט, א) הוי אריאל קרית חנה דוד" וכו'. צורה מיוחדת זו מבדילה אותו מחיות אחרות, אשר מבנה גופן הפוך בדרך כלל; ראשן צר מגופן. מהי משמעות העניין ברוחניות?

רבי לוי יצחק מברדיטשב מסביר, שיש כאן רמז לאופן שבו ה' יתברך מתנהג עם עמו ישראל (ספר "קדושת לוי" - פרשת ויחי). הוא מרבה את יסוריהם בעולם הזה, על מנת שייירשו רוב טובה וברכה לעתיד לבוא. אצל הגויים ההנהגה הפוכה, יש להם שפע והצלחה בעולם הזה, על מנת שיקבלו כל שכרם היום ויפרעו מהם בעולם הבא. זהו הרמז שבהיכל; הוא ירחב מלפניו זאת אומרת לעתיד לבוא, ויצר מאחוריו דהיינו העולם הזה. מכאן על האדם ללמוד שגם אם הוא רואה שמצבו הגשמי צר ולחוץ אל לו ליפול ברוחו, כי הרי הוא יצר מאחוריו בלבד וזה מקרב אותו לירחב מלפניו שיזכה לרוב טובה וברכה לעתיד לבוא.

לקח אחר מתייחס למשאבים שיש להקדיש לצרכים גשמיים, לעומת המשאבים שיש לתעלם לרוחניות⁸. על פי רעיון זה, גופו של האריה רומז לגשמיות, שכן היא בחינת 'אחוריו' של האדם, הצד הטפל שלו. ראש האריה הוא צרכי הנשמה, שכן היא היפנים, כלומר הצד העיקרי של האדם. צורתה של החיה מלמדת, שהאדם מוכרח לעשות תורתו קבע ומלאכתו ארעי. להשקיע יותר בצד הרוחני ולמעט בעיסוק בדברים גשמיים.

8. ראה 'בניהוי ויבן יהודעי' על ברכות ג, ע"ב.

סיכום

חשיבות רבה נודעת לעובדה שלבעלי חיים יש תכונות טובות. בזכות זה יכול היהודי - ואף מוכרח - ליטול מהם לקח בעבודתו הרוחנית. הבסיס להמלצה זו מונח בתורת ה"בעל שם טוב", שכל דבר בעולמנו מתנהל בהשגחה פרטית מגבוה, ושיש לו קשר לכוונה העליונה של בריאת העולמות. לפיכך, בשעה שהיהודי רואה חיה כלשהי, אפילו בלתי טהורה, עליו להבין שלא בכדי הראו לו אותה; הכוונה העליונה הייתה שהוא ילמד ממנה הוראות בעבודת ה', וישפר את דרכיו. מלבד זאת, עצם העובדה שגם חיות מתנהגות כהלכה בעניינים שונים, הופכת את דרישות התורה לטבעיות ולימתבקשות מעצמן. כך מובנות המצוות עוד יותר, ונפשו של היהודי מזדככת.

רבי יהודה בן תימא מורה לנו במשנתו, שנלמד מהחיות התלהבות כללית בנוגע לקיום מצוות. לפיכך הוא מנסח דבריו בסגנון "לעשות רצון אביך שבשמיים", ולא נכנס לפרטיה של מצוה זו או אחרת. בכך שונה משנה זו ממקורות אחרים הקוראים "לרוץ לדבר מצוה", כי בהם מדובר על הזדרזות גשמית כפשוטה, או על התייחסות מיוחדת לכל מצוה ומצוה בנפרד. מידותיהן של החיות שבמשנתו - נמר, נשר, צבי ואריה - יכולות בדרך כלל להתפרש גם לגנאי. לדוגמה, גבורת האריה היא על פי רוב תכונה שאין להתהלל בה, שנאמר "אל יתהלל הגבור בגבורתו" (ירמיהו ט', כב). אלא שזוהי בדיוק דרישתם של חכמינו ז"ל, שיהא האדם מתעל את המידות הגרועות לתחום הקדושה, והופכן למעלות נפלאות.